

**DE PÅ LANDSKAPSNIVÅ VÄRDEFULLA MODERNA
KULTURMILJÖERNA I ÖSTERBOTTEN**

DE PÅ LANDSKAPSNIVÅ VÄRDEFULLA MODERNA KULTURMILJÖERNA I ÖSTERBOTTEN

Bakgrundsutredning 2018 Oy Arkkitehdit Lång-Kivilinna ja Larikka Arkitekter Ab, text: Kati Vuohijoki, Laura Larikka (svensk översättning Annika Harjula-Eriksson)

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1	INLEDNING	3
1.1	Arbetets syfte och målsättningar	3
1.2	Tillgängligt material och metoder	3
2	INVENTERING AV DET MODERNA BYGGNADSRVET	3
2.1	Allmänt	3
2.2	I Österbotten gjorda inventeringar och behovet av tilläggsutredningar	4
3	DET MODERNA BYGGNADSRVET I ÖSTERBOTTEN	5
3.1	Det moderna byggandets historia i Österbotten	5
3.2	Byggande inom olika samhällssektorer	9
3.3	Värdeklassificering av värdefulla objekt på landskapsnivå: värderingsprocesserna och kriterierna 11	
3.4	Värdefulla objekt på landskapsnivå.....	14
3.4.1	Byggda kulturmiljöer av riksintresse, RKY	19
4	SLUTSATSER	20
5	BILAGOR.....	22
6	KÄLLFÖRTECKNING	22

1 INLEDNING

1.1 Arbetets syfte och målsättningar

Bakgrundsutredningen gäller den byggda kulturmiljön i landskapet Österbotten, den som uppkommit under återuppbyggnadsperioden efter andra världskriget eller senare. Syftet har varit att samla den information som finns tillgänglig om den moderna byggnadstraditionen i Österbotten, och på basen av informationen bilda en helhetsuppfattning om ämnet, samt bedöma vilka delar av den byggda miljön som är värdefull på landskapsnivå. Därtill har man i rapporten strävat efter att identifiera för landskapets byggda miljö typiska fenomen och särdrag. På detta sätt har man fått en beskrivning av kulturmiljön, som är mera innehållsrik än enbart en listning av objekt. I samband med utredningen har man även gjort en bedömning av behovet av tilläggsutredningar. Geografiskt gäller utredningen hela landskapet Österbotten, med betoning på stadsområden och kommuncentra. Tidsspannet är från ca 1939 fram till idag.

Sammanställningsarbetet har utförts av Oy Arkkitehdit Lång-Kivilinna ja Larikka Arkitekter Ab, på uppdrag av Österbottens förbund. Till styrgruppen har hört Christine Bonn (Österbottens förbund), Juhani Hallasmaa (Södra Österbottens NTM-central) samt Outi Orhanen och Kaj Höglund (Österbottens museum). Som sakkunniga representanter för kommunerna har fungerat Malin Haka (Sydösterbotten) Anne Majaneva (Vasaregionen) och Melinda Lundgren (Jakobstadsregionen). Museiverkets representant Maarit Mannila har informerats om arbetet.

1.2 Tillgängligt material och metoder

Uppdraget gick ut på att sammanställa data om det moderna kulturarvet på basen av de inventeringar som gjorts i de österbottniska kommunerna. Under arbetet framgick det, att den moderna miljön inte inventerats heltäckande och inventeringarna gäller främst det äldre byggnadsarvet. Följaktligen går det inte att få helhetsbild av det moderna byggnadsarvet genom att endast använda inventeringsuppgifter. Därför har man också samlat information om icke-inventerade objekt. Uppgifter har man bl.a. fått genom kommunernas sakkunniga, från kart- och fotografimaterial, samt genom fältbesök. Medlemmarna i styrgruppen har bidragit med kunskap som samlats inom den egna organisationen, vilket kompletterat annan data.

Vid urvalet av värdefulla objekt på landskapsnivå, har man betonat större helheter.

2 INVENTERING AV DET MODERNA BYGGNADSARVET

2.1 Allmänt

Inventeringar av byggnadsarvet förverkligas som grund för planering och forskning, vanligtvis i samband med kommunernas planarbete. Planarbetets målsättning är att styra framtida byggande och oftast att förändra den nuvarande byggda miljön. Ofta hotar nybyggnationen det befintliga byggnadsbeståndet och således har inventeringarna betonat dokumentering och värdeklassificering av det äldsta byggnadsbeståndet.

På grund av begränsade resurser gör man redan vid själva inventeringarna värdeval, då man inte kan dokumentera alla byggnader. Nyare objekt har fått mindre uppmärksamhet. Vanligtvis är de inte

hotade eller så är de i sig själva ett hot mot den äldre kulturmiljön. Deras historiska värde är inte heller alltid så tydligt definierbart, som det är hos objekt är byggda med mera traditionella byggnadssätt.

I samband med inventering av det moderna byggnadsarvet, måste man ställa sig frågan: Vad är modernt byggande? Ordet "modern" är i sig en diffus term; allt modernt byggande kan inte placeras i samma fack. Det moderna måste definieras både tidsmässigt och enligt byggnadssätt.

Tidsmässigt är återuppbyggnadsperioden efter andra världskriget en avgörande gräns, från och med vilken i praktiken allt byggande varit modernt till formspråket, planeringsprinciperna eller byggnadstekniken. Denna period som redan varat i 70 år innehåller flera från varandra avvikande skeden. Flera moderna arkitekturobjekt hänför sig redan till 1900-talets första årtionden. De tidiga märkesverken har vanligtvis redan uppmärksammats, medan mindre objekt på lokalplanet oftast inte värdeklassificerats tidigare.

Det moderna byggnadssättet stöder sig på det internationella fenomenet *modernism*, som är en del av industrialisering och urbanisering. Lösningarna baseras inte på lokala traditioner, utan de tekniska lösningarna på ingenjörsvetenskaperna och arkitekturen på en namngiven planerares visioner; formspråket är ofta experimentellt och varierande över tid. Strävan efter framstegsvänlighet under den egna tidsperioden präglar ofta de moderna objekten. En del av det moderna byggnadsbeståndet har stått mot tidens tand precis så länge det från början var tänkt, och har därför åldrats på ett tekniskt och estetiskt ohållbart sätt, vilket ofta återspeglas på uppskattningen av objekt från samma epok. De bästa exemplaren förmedlar sin egen tids stämning och yrkesskicklighet än idag.

Det moderna byggnadsarvet i Finland är rikligt och man har på senare tid fått upp ögonen för dess betydelse. Härom vittnar flera färska och pågående projekt, lokalt och på landskapsnivå, för att kartlägga det moderna byggnadsarvet. Inom ramen för projektet i Österbotten har man bekantat sig med pilotprojektet i Mellersta-Finland, samt förverkligade inventeringar av det moderna byggnadsarvet i Södra-Savolax och i flera städer (t.ex. Kuopio och Tammerfors).

2.2 I Österbotten gjorda inventeringar och behovet av tilläggsutredningar

Omfattningen av och kvaliteten på inventeringarna och utredningarna varierar. Det äldre byggnadsbeståndet har inventerats rätt heltäckande, men då det gäller byggnadsarvet som tillkommit efter andra världskriget finns det ännu mycket att inventera.

Av kommunerna i landskapet Österbotten, är det endast Vasa som gjort en inventering där man koncentrerar sig på den moderna byggnadstraditionen. Annars hittas moderna objekt endast slumpmässigt, som en del av större inventeringar. I den österbottniska (ÖBO) inventering som Västra-Finlands miljöcentral lät göra, har endast de viktigaste moderna objekten uppmärksammats.

Dee kulturmiljöutredningar som kommunerna låtit göra (Jakobstad, Korsholm, Malax, Närpes, Vasa) ger en bra allmän översikt över den byggda kulturmiljön under olika perioder. I utredningarna har man också tagit upp det moderna byggandet, men endast på ett allmänt plan, så någon helhetsbild av det nyare byggnadsbeståndet får man inte.

Några kommuner har ställt områdesvisa byggnadsinventeringar till projektets förfogande. Byggnadsinventeringar som gjorts i samband med kommunernas planläggningsarbete finns det

säkert många fler av, men ofta är de svåra att få tag på eller bortglömda. En elektronisk centraliserad tjänst skulle främja alla aktörers sak. KIOSKI-databasen är än så länge inte på något sätt heltäckande.

Uppdatering och komplettering av inventeringarna är att rekommendera, speciellt vad gäller värdeklassificeringen och objektsbeskrivningarna. Utredningsarbetet kunde förverkligas i skeden, t.ex. enligt tidsperiod, eller som sektorinventeringar på basen av användningsändamål. Då skulle man genom en bättre helhetsuppfattning lättare kunna värdeklassificera de enskilda objekten. Ett rätt brådskande inventeringsbehov finns för kommunernas offentliga byggnader, som håller på att tas ur bruk. Dessa kommer att endera rivas, lämnas stående tomma eller säljas.

3 DET MODERNA BYGGNADSRVET I ÖSTERBOTTEN

3.1 Det moderna byggandets historia i Österbotten

Det moderna byggandet har inte uppstått av sig självt lokalt, utan är en del av nutiden, där man får intryck globalt. Den vetenskapliga världsbilden, expertis på olika livsområden, ekonomiskt tänkande och strävan efter effektivitet är det som styr lösningarna. Inom den klassiska arkitekturen tog man nog också intryck utifrån och kunde till och med kopiera andra. Det är strävan efter förändring och snabbheten med vilken man tar den till sig, som inom 1900-talets modernism varit exceptionell, jämfört med tidigare århundraden.

Landskapet Österbotten är ett vidsträckt område, med ovanligt många delcentra. Läget vid kusten har skapat en färdighet att modigt ta till sig intryck utifrån, men också ett slags självförtroende format av ett mångsidigt näringsliv och internationella kontakter. Landskapets agrara inlandscentra har tack vare många farbara åar varit i aktivt i kontakt med kusten. Landskapets tätorter har varit av tudelad karaktär: städer som grundats av regenten eller dennes representanter och socknarna som vuxit organiskt som centra för jordbruksområdena.

Läget på kusten, eventuellt också det svenska språkets ställning, har bidragit till att man tagit intryck såväl från Sverige, som från det övriga Finland. Med undantag av Vasa stad (centrumsaneringen baserad på Kråkströms stadsplan/inflytandet från Viljo Revell), har modernismen i svenska Österbotten varit mindre radikal än i Seinäjoki med omnejd. I motsvarande grad har den postmodernistiska strömningen varit starkare och ett långvarigare fenomen. I slutet av den svenska stormaktstiden, med seglations- och handelsfrihet, utvecklades Kustösterbotten till ett förhållandevis välmående område, vilket avspeglas i byggnadsarvet. Det har funnits gott om värdefullt äldre byggnadsbestånd, och mycket har också bevarats. Till viss del beror det på att, befolkningen i de kust-österbottniska städerna inte har vuxit betydligt under urbaniseringens tid, varvid det inte har uppstått något större tryck på att bygga och riva. Man kan också lägga märke till en sorts hembygdsstolthet och vilja att bevara traditioner, vilket gjort att man inte förbundit sig till modernismens strikta regler. Det kompletterande byggandet i städerna, speciellt i Jakobstad, har (ända fram till nu) ofta gjorts väldigt finkänsligt och anpassat den nya byggnaden till miljön.

DEN FÖRKRIGSTIDA BYGGNADSTRADITIONEN, FUNKTIONALISMENS TID

Rent funktionalistiska byggnader finns det relativt få av i Österbotten. Exempel på affärsbyggnader är de av Erkki Huttunen planerade SOK-affärsbyggnaderna i Vasa och Jakobstad, samt Viljo Revells Halli

Oy vid Vasa salutorg. I Lillkyro finns, som exempel på småhusbyggande, en exceptionellt välbevarad bostadsbyggnad i trä. Östanlid sanatorium i Jakobstad är en funktionalistisk helhet med rena linjer.

ÅTERUPPBYGGNADSPERIODEN

Återuppbyggandet efter andra världskriget innefattade både en livlig kolonisationsverksamhet och en ökning i det offentliga byggandet. De evakuerade, samt de hemförlovade frontmännen med familjer, behövde ett stort antal bostäder. Efter kriget framskred också urbaniseringen och industrialiseringen snabbt.

För bostadsändamål planerades centraliserat en- eller tvåfamiljers typhus, som avvek från de traditionella timrade byggnadstyperna på landsbygden. Det stora antalet byggnader har gjort dem till en del av det typiska finländska kulturlandskapet, både på landet och i staden. På landsbygden fungerar dessa s.k. frontmannahus både som jordbrukslägenheternas bostadsbyggnader, som byggnadsgrupper i utkanten av tätorterna. De enhetliga områdena har fått smeknamn som refererar till områdets bakgrund, t.ex. "Krigarbyn" i Övermark i Närpes och Vapenbrödraby i Vasa. I både Vasa och Jakobstad finns flera områden från återuppbyggnadsperioden, de har bevarats i gott skick och utvecklats som trivsamma bostadsområden. I städerna ligger bostadsområdena endera nära centrum eller nära industriarbetsplatserna. I stadsområdena ersatte nybyggda höghus gamla träbyggnader, eller som nya områden i närheten av centrum-områdena.

Förutom det inhemska byggandet, har de svenska donationshusen bildat särpräglade bostadsområden. Med donationsmedel byggde man också offentliga byggnader, ofta för användningsändamål som skulle stöda barnfamiljer, t.ex. som daghem eller för hälsovård. Ett exempel är Malmögården i Vasa, döpt efter Vasas svenska fadderort.

Skolorna utgjorde en betydande del av det offentliga byggandet. Det byggdes många skolor på 1950-talet, då de stora årgångarna uppnådde skolåldern. De här byggnaderna med rappade fasader blev byarnas och tätorternas märkesbyggnader, med en arkitektur som kombinerade en sparsmakad vardaglighet och varm värdighet. Speciellt i Laihela finns flera skolbyggnader från perioden, som senare tillbyggs på ett elegant sätt.

Återuppbyggnadsperioden var i alla samhällen en tid av ökad aktivitet, och även i mindre byar kunde det, förutom skola, finnas två butiker, postkontor och bank som betjänade en jordbruksverksamhet stadd i utveckling, och en växande befolkning vars livsfär begränsades av cykelns räckvidd. Av dessa fenomen har det bevarats beklagligt få synliga miljöer till våra dagar. Ofta var byggnaderna från början bostadshus, och då verksamheten upphörde, revs de små byggnaderna eller så fick de ett annat användningsändamål.

INFLYTTNINGEN TILL STÄDERNA, BYGGNADSINDUSTRINS UTVECKLING 1960-70-TALEN

Då kolonisationsverksamheten avslutats vid inträdet till 1960-talet, svepte en ny våg av förändring över landet. Den fortskridande mekaniseringen av jordbruket och självförsörjningens tillbakagång, gjorde att familj jordbruken inte längre kunde försörja de stora årskullarna.

Återuppbyggnadsperiodens jordbrukslägenheter kunde inte längre delas i mindre delar och landsbygdstätorterna kunde inte erbjuda arbetsplatser åt en utbildad befolkning. Framför sig hade man en flytt till städernas industri- och servicearbetsplatser – i hemlandet eller i Sverige. I Österbotten syns det här fenomenet tydligast i Jakobstad och Vasa, senare även i Kaskö.

I städerna inverkade det växande invånarantalet på två sätt. Befintliga stadskärnor med sitt trähusdominerade byggande hade utnyttjats maximalt under återuppbyggnadsperioden. Nu sågs de som föråldrade och ineffektiva – på samma yta kunde man bygga mångfalt fler moderna bostäder. Den moderna framstegstron vann åtminstone i Vasa över tanken att i stället utveckla den traditionella miljön. Vid saneringen av Vasa centrum, byggde man i den gamla rutplanen en öppen, av stora huskroppar definierad omgivning. I Jakobstads centrum var förändringarna inte lika omfattande. Städerna förstorades också med nya områden, som placerades åtskilt från stadskärnorna. Här tillämpades samma öppna byggnads sätt. Vid sidan av höghus byggdes radhus och egnahemshus på vidsträckta områden. De enskilda byggnaderna påminde i stor utsträckning om varandra.

Det massiva byggandet möjliggjordes av byggnadsindustrin som hittat nya riktningar. Betongelement blev det huvudsakliga materialet i höghus, genom denna massproduktion blev byggnaderna mera opersonliga. Byggnadsindustrin tog på sig en allt större roll i byggnadsprocessen och i effektivitetens namn kunde man pruta på de krav som tidigare ställts på en byggnad, t.ex. i fråga om hållbarhet, och ersätta dem med t.ex. volym och antalet sanitetsutrymmen. Byggandet sågs som en produkt, som hade en förbrukningstid, som t.ex. en bil eller kläder, och då förbrukningstiden var till ända kunde den ersättas med en ny produkt. Som en följd av detta, kräver en stor del av byggnadsarbetet från dessa årtionden en omfattande renovering.

Samtidigt anammande man inom planläggningen ett rationalistiskt angreppssätt, där man strävade efter säkerhet genom att skilja olika trafikformer från varandra och till hälsosamhet genom att lämna byggnadernas näromgivning i s.k. naturtillstånd. Även de nybyggda områdena var klart endimensionella, ämnade endera för boendeändamål eller för arbetsplatser. Inom bostadsområdena erbjuds ett minimum av service för barnfamiljer: skola, köpcentrum och hälsostation. Arbetsplatserna fanns vanligtvis inte inom promenadavstånd.

Det offentliga byggandet präglades av uppbyggandet av välfärdsstaten genom byggande av utrymmen för utbildning, kultur, förvaltning och för motionsaktiviteter. Flera kommuncentra präglas av dessa skolcentrum, kommundårdar, hälsovårdscentraler, vilka typiskt hade ett platt tak, högst två våningar, tegelfasad och s.k. bandfönster. Byggnadsmassornas storlek och flerformighet placerade dem skilt från bygatan, sällan kompletterade de det befintliga småskaliga affärshusbyggandet. I städerna byggdes fristående simhallar och sportplaner. Skolbyggandet var mycket likartat i landsbygdens tätorter och i städernas bostadsområden.

HÖGKONJUNKTUREN OCH POSTMODERNISMEN PÅ 1980-TALET

I takt med att den ekonomiska välfärden tilltog och flyttningsrörelserna jämnade ut sig på 1980-talet, minskade det offentliga byggandet, medan det kommersiella byggandet och bostadsbyggandet tilltog. Byggnadstekniskt skedde ännu inga större förändringar i förhållande till tidigare årtionden, men man började fästa uppmärksamhet vid det försvinnande byggnadsarbetet både på landsbygden och i städerna. Allt oftare anpassade sig städernas kompletteringsbyggande till miljön som skapats av det gamla byggnadsbeståndet. Begreppet postmodern arkitektur aktualiseras.

Resandet utanför landets gränser gav nya intryck. Först de s.k. gökurshusen med branta tak och senare hus med vita tegelfasader, valmade tak och valvbågar, blev populära bland egnahemshusbyggare som tröttnat på platta tak och bandfönster. Även inom det kommersiella

byggandet strävade man efter en viss prålighet och representativitet. Speciellt bankerna byggde rikligt med egna kontorsbyggnader.

Boende präglades av småhusbyggande och man planerade allt fler bostadsområden som endast bestod av egnahemshus och radhus. Man strävade inte längre till att bygga autonoma stadsdelar med komplett service, utan byggandet fyllde ut mellanrummen mellan tidigare byggda områden och deras randområden.

1990-TALETS EKONOMISKA KRIS OCH DEN EKOLOGISKA SYNVINKELN

Som en följd av den ekonomiska recessionen byggde man anmärkningsvärt lite på 1990-talet. Andhämtningspausen gav mera diversifierade synvinklar på byggandet. Naturskyddsperspektivet blev allmängods och man insåg vikten av renoveringsbyggande. Inom nybyggnationen strävade man till att underlätta byggnadsbranschens trångmål genom offentliga byggprojekt; genom olika utvecklingsprojekt undersökte man alternativa byggnadstekniker som kunde ersätta elementen. Hemmets betydelse växer under perioden av omfattande arbetslöshet. De som byggde nytt, vände blickarna till det traditionella, och plockade därifrån tak- och fönsterformer, samt traditionella färgsättningar. För dessa färdighus i traditionell stil, sköts startskottet vid bostadsmässan i Jakobstad 1997. Den andliga grogrunden för detta nytraditionella byggande hade lagts redan på 1980-talet då man internationellt börjat uppskatta det lokala och man börjat gå tillbaka till att uppskatta klassicismens drag. I Finland började fenomenet kallas Uleåborgsskolan, som ett resultat av i staden baserade arkitektgruppers originella uttryck.

Inom planläggningen började man uppmärksamma ekologiska faktorer, samt byggande som förenhetligade omgivningen såväl på landsbygden som i städerna. Från en öppen placering av byggnader, återvände man till slutna kvarter även på nya områden. Ett livligt och småskaligt centrum som ideal anammades delvis som ett resultat av turismen. Stadskärnor omvandlas till promenadcentrum, ett av de tidigaste i Finland är Jakobstad. Planläggningens övriga strävanden till förenhetligande lär synas långsamt i vår omgivning. Det ekologiska tänkandet representerades framförallt av Gerby området i Vasa, stadsplanen som gjordes upp under ledning av landskapsarkitekt Jorma Panu grundades på hänsyn till landskapsmässiga faktorer.

STORT ÄR VACKERT PÅ 2000-TALET – BILISMEN BEFÄSTER SIN POSITION

Principen att skilja på boende, kommersiella tjänster och arbetsplatser, som varit kutym under flera årtionden, försöker man under 2000-talet att vända på, och ge stadskärnorna tillbaka sin betydelse. Hos de kommersiella aktörerna är riktningen dock en annan. I städerna bygger man stormarknader utanför stadskärnorna, först för specialaffärer och sedan också för dagligvaror. Kunderna kommer till dessa i första hand med privatbilar. Tillkomsten av bilmarktområden kan tolkas som ett konstaterande av faktum; det spridda boendet i förhållande till arbetsplatsernas placering hade redan ökat privatbilismen i städerna betydligt. I landsbygdstätorterna syns förändringen genom att specialaffärerna försvinner och centrumen förtvinar, där det gamla byggnadsbeståndet inte längre duger för dagligvaruhandelns behov.

Den senaste tidens centraliseringsutveckling omfattar nästan alla samhällsområden. I skolorna förändras undervisningens karaktär och innehåll, och små enheter slås samman till större. Samma utveckling sker inom kommunalförvaltningen och hälsovården. De byggda enheterna har blivit större då man förenar privat kommersiell verksamhet och offentlig service i samma byggnadshelheter. Ett intressant exempel på detta är Larsmos nya centrum, där man förenat privat byggande, offentliga tjänster och promenadcentrum till en helhet, vilket är ett nytt element i det tidigare så splittrade kommuncentrumet. Framtiden får utvisa om detta skulle vara ett sätt att utveckla den byggda miljön i splittrade tätorter.

3.2 Byggande inom olika samhällssektorer

VÄLFÄRDSSAMHÄLLETS BYGGANDE

Epoken 1950-80-talen syns tydligt i alla landskapets kommuner. Inom byggandet har man prioriterat utbildning, hälsovård, motion, kultur, folkbildning och förvaltning. Kommuncentra präglas av stora skolcentrum i anslutning till idrottsplaner. Hälsovårdens tillväxt förde byggnaderna till kyrkbyarna, den nuvarande centraliseringsutvecklingen har tömt dem. Många moderna kommundårdar är under tömningshot. På landskapsnivå syns denna utveckling genom koncentrerings av utbildningsinstitutioner och statens ämbetshus i städerna.

Ofta har samma erfarna planerare planerat byggnader av samma byggnadstyp över hela landet. Speciellt vanligt är detta inom hälsovårdens och utbildningens byggande.

Till det omfattande offentliga byggandet hör också kommunernas och städernas egna planeringsverksamhet. Ofta beställde man större projekt av privata arkitektbyråer och den egna verksamheten koncentrerades på stadsplanering och styrande av planeringen, samt på renovering av fastigheter. Både i Vasa och Jakobstad har man haft långvariga och aktivt planerande tjänstearkitekter (Asko Halme och Roger Wingren). Speciellt i Vasa finns det ett rikligt och konsekvent nätverk av stadens offentliga byggnader. Numera har den kommunala planeringsverksamheten återgått till att syssla med underhållsreparationer. Man försöker i stället påverka den kommande kulturmiljön genom stadsplaneringen, genom att locka till sig skatteinkomster.

DET RELIGIÖSA BYGGANDET

Samtidigt med det profana välfärdssamhällets byggande, har den vardagliga och småskaliga verksamheten i församlingarna ökat. I anslutning till kyrkorna har man byggt församlingshem och kontorsutrymmen för personalen.

Välsignelsekapell byggde man som flitigast på 1950-60-talen. Kapellen är nästan alltid belägna i anslutning till gravgårdarna, ofta på den s.k. nya begravningsplatsen som inte finns i samband med huvudkyrkan.

Man har byggt mycket få moderna kyrkobyggnader i Österbotten, och de viktigaste har redan uppmärksamrats med rky-beteckningar.

Byggande av lägergårdar är en del av diversifieringen av den kyrkliga verksamheten former, å andra sidan ger de uttryck för att den religiösa verksamheten är en del av människornas fritid.

Lägergårdarna har erbjudit församlingsmedlemmarna en möjlighet att insupa andlig näring i en naturskön omgivning.

BOENDE

Utvecklingen av boendet i stadsområden och bycentrum skiljer sig väsentligt åt. Under återuppbyggnadsperioden uppstod i stadsregionerna (Vasa och Jakobstad) enhetliga frontmannahusområden och i närheten av centrum områden med små höghus. I mindre bycentrum var trycket på byggande mindre och det kompletterande byggandet kunde tämligen väl anpassas till de gamla bymiljöerna. I större bycentrum kunde man bygga mindre bostadshöghus och grupper av radhus. Fenomenet har delvis påverkats av den strukturomvandling inom jordbruket som inleddes på 1960-70-talen och flykten från landsbygden som ledde till att det blev välfärdssamhällets uppgift att ansvara för åldringarnas boende.

Efter kriget och under urbaniseringens tid styrde samhället utvecklingen kraftigt, senare, nästan fram till dessa dagar, betonas kommuninvånarnas behov av att bestämma över sitt boende. Under 1970-, 80- och 90-talen splittrades samhällsstrukturen, utanför städerna och byarna byggdes vidsträckt egnahemshusområden. Urbana boendeformer och näringar bredde ut sig i landsbygdscentra.

Många industriarbetsgivare lät under industrins expansionsfas bygga egna bostäder eller t.o.m. bostadsområden för sina arbetstagare. Ett intressant exempel på detta är Metsä-Botnia fabriken i Kaskö och det stora bostadsområde som byggdes i närheten av den gamla rutplanestadskärnan, som till sina byggnadstyper och byggnadernas placering följer den gamla bruksortshierarkin. Ofta påverkades bostadsbyggandet av arbetsgivarens avskilda läge. Som ett exempel kan nämnas ett litet småhusområde som byggdes på 1950-talet bredvid Vasa flygstation, och ofta byggde man på landsbygden i samband med skolorna lärarbostäder, t.ex. i Smedsby i Korsholm.

Liksom arbetsplatserna, byggde även läroinrättningarna, förutom bostäder åt lärarna, även elevhem åt sina elever i skilda byggnader. Studentbostäderna, som i bland utgör egna områden, är ett specialfall inom bostadsbyggandet. Fenomenet tog sin början i Finland på 1960-talet. I byggandet av studentbostäder har man ofta prövat på nya planeringslösningar i kostnadseffektivitetens namn – eller trots den. I Österbotten finns de flesta i Vasa, var det ju finns rikligt med läroinrättningar och studerande.

Bostadsmässorna är ett långvarigt fenomen, som har spritt information och nya trender år efter år. I landskapet finns det flera bostadsmässområden. I Vasa finns ett område från 1970-talet, som är en integrerad del av Korsnäståget. Jakobstads havsnära mässområde från 1990-talet är fortfarande intressant både p.g.a. sitt energitema och den framgång som färdighusen i nytraditionell stil uppnådde. 2000-talets mässområde i Vasa är självförsörjande vad gäller uppvärmningsenergi genom att utnyttja havsvärmeteknologi. I Laihela har man också på 1980-talet byggt Energiakylä-området, där man strävat till ekonomiska lösningar gällande värmeenergin.

JORDBRUK, INDUSTRI, ARBETSPLATSER

Urbaniseringen och industrialiseringen har lett till uppkomsten av det moderna byggnadsarvet. I landsbygdens kyrkbyar och kommuncentra har det lett till att byggnadsmassorna blivit större och byggnadernas bebyggelse har splittrats då byggnaderna dragit sig undan bakom parkeringsområdena. Byggnadernas traditionella åstak försvinner och de kommersiella byggnaderna urskiljer sig från

omgivningen på basen av användningsändamål. Men i en öppen bymiljö får även en liten byggnad stor synlighet.

I en liten kyrkby kunde det finnas flera banker. Bankerna lät ofta bygga en egen byggnad, som man försökte göra representativ genom materialval och former, även om byggnaden till sin storlek kunde vara modest. Största delen av dessa byggnader har fått nya användningsändamål efter 1990-talets bankkris och efter att banktjänsterna på 2000-talet blivit elektroniska.

I takt med att de urbana näringarna breddats och bilismen ökat, har människornas livssfärer utvidgats, men de lokala affärsbyggnaderna, t.ex. bybutikerna, för en tynande tillvaro. I de minsta bycentrumen är det moderna byggnadsarvet än så länge punktvis förekommande, men trots den stora mängden bildas inga områdeshelheter.

Moderna byggnader som hör samman med primärnäringarna finns på centrala platser i bycentrumen. Av dessa har mejerierna tack vare sin storlek och massiva tegelkonstruktion bevarats. I närheten av järnvägsstationerna finns t.ex. kvarnar och lager. De f.d. mejeribygnaderna är av olika åldrar, det skulle finnas goda skäl till att göra en separat inventering över dem för att få en heltäckande bild och för att klassificera de värdefulla objekten på landskapsnivå.

Av landskapets nutida primärnäringar är växthusodlingen den som är synligast representerad. Växthusen är väl synliga i miljön, men p.g.a. de snabba förändringarna som är typiska för näringen, kan de åtminstone inte ännu karaktäriseras som en byggd kulturmiljö.

Industrins utveckling har haft stor påverkan på bostadsbyggandets storlek, men industrins egna moderna byggande sammanflätas inte längre under den moderna perioden med människornas vardagsmiljö. Kvar finns ändå några områden, där den långa industriella historien lever kvar medan nya skikt läggs till de gamla på samma plats.

FÖRENINGSLIV

Som plats för agrarsamhällets profana och fria samhällliga verksamhet föddes ungdomsföreningarna, vilkas verksamhet fortfarande är livlig, speciellt i mindre bysamhällen. Många ungdomsföreningshus härstammar från den förmoderna tiden. Totalt finns det ett hundratal föreningshus i Österbotten. Av dessa är ett 20-tal moderna. Det skulle ändå vara svårt att lyfta fram just de moderna föreningshusen som ett nätverk. De är en viktig del av helheten, men deras betydelse framträder bäst då alla föreningshus värdeklassificeras som en helhet.

Ungdomsföreningshusen har fungerat som scen för olika fritidssysselsättningar och nöjeställningar. De mest aktiva ungdomsföreningarna har, ofta på talko, byggt separata danspaviljonger för sommarbruk på natursköna platser. Det finns flera representativa exempel på sådana, varav många ännu är i bruk. I t.ex. Närpes finns det ett flertal danspaviljonger.

3.3 Värdeklassificering av värdefulla objekt på landskapsnivå: värderingsprocesserna och kriterierna

Den preliminära värdeklassificeringen av objekten har gjorts av konsulten med stöd av styrgruppen.

På landskapsplannivå är det inte ändamålsenligt att samla detaljerade uppgifter, därför har man i utredningen koncentrerat sig på byggnadsgrupper eller områdeshelheter. Av enskilda byggnader har man tagit med endast exceptionellt värdefulla och sällsynta objekt. Konsulten har samlat objekten från flera olika källor: KIOSKI-databasen, inventeringar, kommunernas och regionernas representanter.

Klassificeringen har gjorts med hjälp av ett grovt poängsättningssystem, som innefattar en kort skriftlig beskrivning, uppgifter om objektets plats, ålder, samt andra viktiga bakgrundsuppgifter i tabellformat.

Vid värdeklassificeringen har man främst använt det klassificeringssystem som Österbottens museum använder vid byggnadsinventeringar. Systemet är uppdelat på ett logiskt sätt i kultur-, byggnadshistoriska och landskapsmässiga värden, samt deras markörer. Det har tidigare främst tillämpats på värdeklassificering av äldre byggnadsbestånd som tillkommit före 1960-talet. Beroende på detta, är dess klassificeringsbeskrivningar inte allmängiltiga, och i bland till och med i strid med det moderna byggandets väsen.

Som komplettering har man värdeklassificerat objekten på basen av de grunder för skydd som nämns i lagen (6 st), och betraktat dem ur kulturhistoriska, byggnadshistoriska och landskapsmässiga synvinklar. På detta sätt har man fått fram olika faktorer på ett något mera flexibelt sätt, gällande vissa objekt.

För de föregående klassifikationssätten räcker det ofta med att konstatera om objektet har ifrågasättande värde eller inte, alltså en 0-1 värdering.

Därtill har man beaktat rky-områdenas kriterier, vilka framförallt lämpar sig för värdering av områdeshelheter. De här 12 olika kriterierna kan enskilt räcka som grund för en rky-värdeklassificering, då man använder sig av dem kan poäng- eller värdeskalen vara bredare.

Nedan utdrag ur kriterierna som använts som stöd för värdeklassificeringen:

Österbottens museum (Kaj Höglund m.fl.):

INVENTERINGSGRUNDER SOM ANVÄNTS VID VÄRDEKLASSIFICERINGEN

Värdeklassificeringen av objekten baseras på kulturhistoriskt, byggnadshistoriskt och landskapsmässigt värde, vilka vardera innehåller 3 – 5 markörer. I katalogen nedan förklaras markörerna och deras förkortningar.

KULTURHISTORISKT VÄRDE:

MV – nationellt betydelsefullt; Objektets historia ansluter sig till betydelsefulla händelser i landets historia eller utvecklingsskeden eller annars har en nationellt erkänd position.

MK – betydelsefullt på landskapsnivå; Objektets historia ansluter sig till betydelsefulla händelser eller utvecklingsskeden på landskapsnivå, eller annars har en erkänd position på landskapsnivå.

PV – lokalt betydelsefullt; Objektets historia ansluter sig till ortens utvecklingsskeden och betydelsefulla händelser eller lösningar. T.ex. bosättnings-, ekonomi-, industri-, ideologi-, eller bildningshistoriska skeden eller till platser för historiska händelser, som stridsskådeplatser.

HE – personhistoriskt; Till objektets historia hör speciell personhistoria. T.ex. en lokalt viktig persons hem eller en inom Finlands kultur-, ekonomiska- eller politiska liv verksam persons barndomshem.

K – tidsmässigt skiktat; Områdets byggnadsbestånd är av olika ålder och illustrerar dess utveckling. Även enskilda byggnaders tidsmässigt olika skeden kan spegla den lokala byggnadskulturen och värderingar. En byggnad kan t.ex. vara flyttad eller tillbyggd på längden eller höjden, eller man kan utifrån se detaljer från olika tidsperioder.

H - sällsynt; Objektet representerar en typ av försvinnande kulturmiljö: det är, eller en del av det är, betydligt äldre än områdets övriga byggnadsbestånd. T.ex. de österbottniska bondgårdarnas tvåvåningsbostadshus, sten- och hängbroar, väderkvarnar, lador med halmtak och rior, rökpörten etc. Eller objektet har enskilda ovanliga dekorationer eller konstruktionen, så som dekorationsmålningar, fönster, dörrar, lister, gångjärn etc.. Konstruktioner som det endast byggts ett fåtal av eller som endast det finns ett fåtal bevarade av i hela landet, har också märkts med denna förkortning.

BYGGNADSHISTORISKT VÄRDE:

TA – konstnärligt värde; Objektets interiör eller exteriör har arkitektoniskt värde som ger uttryck för tidsperioden typiska estetiska begrepp och tradition av yrkeskunskap.

TE – tekniskt värde; Objektets konstruktioner, principer för planering eller förverkligande har byggnadstekniskt värde, eller objektet representerar en försvinnande byggnadstradition. T.ex. timrade hus, konstruktioner med olika timmerknutar, mullbänkar, välvda konstruktioner etc.

T - typiskhet; Objektet representerar ett för orten typiskt byggnadssätt, t.ex. en österbottnisk bondgård i 1 ½- eller 2 våningar. Om byggnaden klassificerats som typisk, nämns den inte på nytt i punkten representativitet.

E - representativitet; Objektet representerar ett för tidsperioden eller ett visst historiskt skede karaktäristiskt byggande. T.ex. nyklassicism, nationalromantik, funktionalism eller backstuga, torp, herrgård, olika typer av samlingshus, prästgård, järnvägsstation.

A - autenticitet; Byggnadens ursprungliga utseende har bevarats ovanligt bra eller förändringarna som gjorts passar bra in eller byggnaden har konserverats.

LANDSKAPSMÄSSIGT VÄRDE:

Y - enhetlighet; Områdets byggnadsbestånd har bevarats enhetligt; Ett enskilt objekt är en betydelsefull del av helheten, t.ex. byggnadsgrupper, bandbebyggelse längs åstranden, byvägar etc. Därtill har man placerat objekt under denna punkt, som befinner sig på områden med utvecklingspotential, alltså på ett område där det bland äldre byggnadsbestånd finns yngre bestånd som splittrar landskapet, men som med rätt sorts landskapsvård kunde fås att smälta in och anpassas till det historiska landskapet.

KP - landmärke; Objektet framträder i landskapet som en fixpunkt eller ett blickfång.

M - miljöhelhet; Objektet representerar en originell, balanserad eller ovanligt välbevarad helhet. Ett objekt som klassificerats som en miljöhelhet är vanligtvis ett gårdstun med byggnader och växter. Även en enskild byggnad, vars omgivning med sina växter uppvisar en betydande mångfald och/eller bevarats i sin ursprungliga skepnad kan också klassificeras som en miljöhelhet.

Lag om skyddande av byggnadsarvet 498/2010 8§:

8§ Förutsättningar för skydd

En byggnad kan skyddas om den är av betydelse på det nationella planet, på landskapsplanet eller på lokalplanet.

En byggnads betydelse bedöms på följande grunder:

- 1) byggnaden är sällsynt eller unik (**raritet**),
- 2) byggnaden i historiskt avseende är typisk för området (**typisk karaktär**),
- 3) byggnaden har typiska drag som avspeglar ett visst område eller en viss tid (**representativitet**),
- 4) byggnadens ursprungliga eller därmed jämförbara användning, byggnadssätt, arkitektur eller stil framträder och fortbestår (**autenticitet**),
- 5) byggnaden är av betydelse som vittnesbörd om en historisk händelse eller företeelse eller som ett sådant exempel som beskriver och ökar kunskapen om händelsen eller företeelsen (**historiskt bevisvärde**), eller

6) olika konstruktioner, material och stilar som avspeglar den historia och kontinuitet som hänför sig till byggandet, byggnadsvården och byggnadens användning är synliga på byggnaden (**historiska skikt**).

Rky-områdenas kriterier (Museiverkets förslag till byggda kulturmiljöer av riksintresse, komplettering 2009):

I början av kompletteringsarbetet definierades kriterierna för områdena och objektens värdeklassificering med avseende på deras riksintresse. För vissa objekt har ett kriterium varit tillräckligt, i vissa fall uppfyller objektet kraven hos flera kriterier.

Kriterierna är:

1. Objektet illustrerar på ett exemplariskt, högkvalitativt sätt Finlands historia, olika delområden inom byggande och fenomen, som har format landets fysiska miljö och visuella skepnad.
2. Objektet har bevarats i en skepnad, som väl motsvarar den omgivning, den komposition, den exteriör eller interiör, som objektet hade vid byggnadstidpunkten.
3. Objektet har bevarat ett enhetligt byggnadsbestånd eller har förverkligats utgående från en enhetlig detaljplan eller arkitekturplan.
4. Området formas av historiska element, så som vägnät, åkrarnas placering, byggandets placering i förhållande till landskapet och byggnadernas traditionella placering kring gårdstunet har bevarats eller tydligt kan skönjas.
5. Objektet representerar ett sällsynt fenomen eller ett fenomen som blivit ovanligt, hotat eller som kommer att försvinna.
6. Objektet hör samman med en historisk person, händelse, process eller en historisk näring.
7. Objektet förmedlar på ett osedvanligt sätt sin historiska bakgrund eller områdets struktur eller stämningen som byggnaden skapar är ett starkt vittnesmål om dess historia.
8. Objektet innehåller egenskaper, som på ett utmärkt sätt avspeglar byggnadstiden, bystrukturen eller en näringsgren eller liknande.
9. Objektet har en etablerad plats i Finlands byggnadshistoria eller inom sin egen specialsektor.
10. Objektet är ett nyckelverk inom arkitekturhistorien, som har en extraordinärt viktig plats i Finlands arkitekturhistoria.
11. Objektet är en helhet, som består av flera olika sinsemellan jämbördiga eller olika element eller tidsmässigt mångskiktade skeden, eller om objektet speglar t.ex. flera näringslivssektorer eller socialhistoriska miljöer.
12. Objektet är en fast fornlämning från historisk tid, som har betydande inverkan på miljön och byggnadshistorisk betydelse.

3.4 Värdefulla objekt på landskapsnivå

ALLMÄNT

De värdefulla objekten som representerar Österbottens moderna byggnadsarv är starkt koncentrerade till Jakobstad och Vasa, speciellt vad gäller områdeshelheter. En stor del av objekten härstammar från återuppbyggnadsperioden. Många objekt hör till värdefulla byggda kulturmiljöer på landskapsnivå eller riksnivå (RKY), som redan finns utmärkts i landskapsplanen. Under arbetets gång har man konstaterat att det även finns andra typer av helheter, som har värde på landskapsnivå. Dessa är representanter för en speciell byggnadstyp, som tillsammans formar en nätverksmässig

helhet. Som enskilda objekt är de inte alltid betydelsefulla på landskapsnivå, men som representanter för sin byggnadstyp berättar de om betydelsefulla fenomen på landskaps- eller riksnivå. Genom dessa nätverksobjekt framträder flera värdefulla helheter som omfattar hela landskapet.

Förutom nedan listade sex nätverksteman, har även andra teman utretts. Det finns t.ex. rikligt med mejerier som byggnadstyp, men de flesta av dem har redan omvandlats till ett annat användningsändamål och den omgivande miljön är ofta beklagligt splittrad. En utredning över mejerierna har gjorts 1995. Ungdomsföreningshusen har utretts 1999. Både mejerierna och ungdomsföreningshusen representerar tidsmässigt även förmodernt byggande, och de är tematiska och funktionsmässiga helheter utan tidsbegränsning. Andra nätverksmässiga teman som borde inventeras utförligare, är t.ex. församlingarnas lägergårdar, regionalt verksamma arkitekters omfattande produktion, samt objekt som fått erkännande och publicitet (t.ex. i arkitekturtidskrifter och -böcker) på rikspanet. Allmänt kan man konstatera, att vid byggnadsinventeringar borde man sträva till att få en god täckning, för att man ska ha nytta av inventeringarna senare.

På basen av värdeklassificeringen har konsulten gjort ett förslag till styrgruppen över vilka objekt som ska ingå i landskapsplanen. Styrgruppen har valt objekten. Förutom de valda objekten, finns det ett flertal objekt som representerar modernt byggande, som befinner sig på ett rky-område. Dessa objekt behandlas i nästa kapitel.

Följande objekt som representerar det moderna byggnadsarvet har bedömts vara värdefulla på landskapsnivå.

Nätverksteman finns det sex av och de har försetts med koden T1 o.s.v.

T1 danspaviljonger

Paviljonger som placerats på natursköna platser, de används sommartid för anordnande av danser. Ofta ger de trots sin storlek ett lätt intryck, typiskt är att fasaderna domineras av stora fönsterytor. Vanligtvis har de byggts av en aktiv lokal ungdomsförening. Speciellt i Närpes finns det flera objekt, som har tagit modell av varandra.

- T1 Pukkilansaari, Storkyro
  - o På en naturskön ö i älven, speciell är färjförbindelsen, fortfarande i bruk
- T1 Emet Folkpark, Kronoby
  - o Liten och stor paviljong vid sjöstranden
- T1 Nämpnäs danspaviljong, Närpes
  - o Den första av paviljongerna i Närpes, förebild för andra in på 1990-talet.
  - o Vid havsstranden
- T1 Fagerö Folkpark, Närpes
  - o Två ungdomsföreningars samprojekt, fungerar kommersiellt i större skala
  - o Vid havsstranden
- T1 Oravais, danspaviljong
  - o På en naturskön backe i närheten av ungdomsföreningshuset
  - o Modern arkitektur

T2 stensolor på landsbygden

Folkskolorna byggda i sten, ofta på 1950-talet, har ett framträdande läge i landskapet och i bybilden. Volymerna är anpassade till omgivningen men ändå festliga, materialen och färgvalen är distinkta, vilket ger ett lugnt och värdigt intryck. Flera har också en tillbyggnad från senare årtionden som på ett elegant sätt kompletterar helheten. I Laihela finns det exceptionellt många objekt.

- T2 Lappfjärds skola, Kristinestad
  - o Den högtidliga skolbyggnaden dominerar landskapsmässigt den öppna gårdsplanen
- T2 Småbönders skola, Kronoby
  - o Högtidlig skolbyggnad med klassicistiska drag, som anpassar sig till den småskaliga bymiljön
- T2 Kirkonkylän koulu, Laihela
  - o Den stora skolbyggnaden dominerar det öppna landskapet mellan ån och byvägen, byggnaden har utvidgats på 1990-talet på ett elegant sätt.
- T2 Kylänpään koulu, Laihela
  - o Byggnaden, som är mer imponerande än sin storlek, vakar över åkerlandskapet från en brant skogsklädd backe.

T3 modellbyggande **MODELLOMRÅDEN**

Bostadsmässområdena i Jakobstad och Vasa uttrycker båda det tätt byggda urbana idealet, samt finländarnas behov av eget utrymme inom småhusbyggandet. I Jakobstad presenterades alternativa energilösningar och i Vasa används vid uppvärmning havsvatten med jordvärmeteknik. De här områdena är goda exempel på en långvarig modellbyggnationstradition. Andra exempel på modellområden är bostadsmässområdet Korsnäståget i Vasa från 1970-talet, Energiakylä i Laihela från 1980-talet och ekobyen i Singsby från 1990-talet.

- T3 Korsgrundets bostadsmässområde, Jakobstad
  - o Havsnära boende
  - o Framgången för de nytraditionella husen startade
  - o Energilösningar i fokus
- T3 Sunnanvik bostadsmässområde, Vasa
  - o Havsnära bostadsområde
  - o Tätt urbant småhusbyggande
  - o Energilösningar i fokus

T4 promenadcentrum

- Att freda stadskärnorna från biltrafik var en något man strävade efter under senare delen av 1900-talet genom att omvandla gatorna till gågator. Speciellt populärt i början av 2000-talet. Ett av de tidigaste exemplen i Finland finns i Jakobstad. Vasas promenadcentrum har förverkligats högkvalitativt och även vunnit priser. Båda objekten tar vara på egenskaper i den lokala gatumiljön. Båda objekten finns inom rky-områden, vilkas centrala innehåll dock betonar helt andra saker. Därför har dessa lyfts fram som självständiga objekt.

Utvecklandet av städerna kan fungera som exempel för centrumbyggande i landsbygdskommunerna, vilket Larsmos nya centrum visar. Där har man istället för ett typiskt splittrat kommuncentrum, byggt ett nytt promenadtorg, inramat av offentligt och privat byggande.

- T4 Gågatan i Jakobstad
  - o Kanalesplanaden
  - o Intim skala
- T4 Promenadcentrum i Vasa
  - o Hovrättsplanaden
  - o Eleganta butikspaviljonger, rikliga planteringar och konstverk som gestaltar det storskaliga gatu- och torgrummet.

T5 ungdomsföreningshus

Ungdomsförenings verksamheten i Finland inleddes i Österbotten i Malax 1888. Exemplet på ungdomsföreningshus sträcker sig över många årtionden. Även om en stor del av byggnaderna inte representerar modern arkitektur, är ungdomsföreningsverksamheten till sin natur modern och profan – medborgerlig verksamhet till gemensam nytta.

- T5 Bygdegården, Malax
  - o Äldsta föreningen, byggnaden klassicism/jugend
- T5 Petalax, Malax
  - o En mindre byggnad, byggd enligt typritningar på 1950-talet
- T5 Lappfjärd, Kristinestad
  - o Stor byggnad, byggd enligt typritningar på 1950-talet
- T5 Ungdomsföreningshuset Årvasgården i Oravais, Vörå
  - o Modern arkitektur

T6 begravningskapell och församlingshem

De här ofta småskaliga byggnaderna kompletterar den kyrkliga miljön. Till planförslaget valda församlingshem finns utanför rky-områdena, varför man sett det som angeläget att bifoga dem till landskapsplanen. De valda objekten kompletterar den kyrkliga miljön, men låter den närbelägna historiska kyrkobyggnaden stå i centrum. I samband med begravningsplatserna i Vasa och Jakobstad finns två kapellbyggnader av hög klass.

- T6 Församlingshemmet i Larsmo
  - o Kompletterar miljön vid kyrkan genom sin skala och materialval.
- T6 Malax församlingshem
  - o Den sparsmakade byggnaden ger uppmärksamheten till kyrkan mitt emot
- T6 Purmo kyrkhem, Pedersöre
  - o Postmodernt materialval och traditionell takform
- T6 Välsignelsekapellet vid Jakobstads gravgård
  - o Högtidlig kapellbyggnad placerad centralt på gravgården
- T6 Oravais församlingshem, Vörå
  - o Småskaliga byggnadsvolymer som anpassats till slutningen i närheten av kyrkan.
- T6 Välsignelsekapellet på Vasa nya gravgård
  - o Stram och enkel kapellbyggnad som öppnar sig mot landskapet

Enskilda objekt och områdeshelheter

- Listning enligt kommun
- Objekt som befinner sig på rky-områden och som redan omnämnts i landskapsplanen, listas skilt i ett eget kapitel.

Storkyro

- **Storkyro centrum**
  - o Storkyro centrum längs Pohjankyröntie
  - o På området finns flera historiskt betydelsefulla byggnader
  - o Flera tidsmässiga skikt från 1920-talet till 1990-talet
  - o Skalan på byggandet har bevarats balanserad och förhållandet till vägen genom centrum är fortfarande nära

Korsnäs

- Kanterna runt rky-området vid kyrkan: bostadshusen och de gamla affärshusen
  - o Bostadshusen och deras omgivning kompletterar den parklika miljön runt de kyrkliga byggnaderna; en områdeskomplettering till rky-området
  - o Till området angränsar en liten öppen plats med f.d. affärshus som inte längre är i användning

Korsholm

- Replot bro
  - o Finlands längsta bro
  - o Landmärke
  - o Hängbro i betong och stål. Formen på pylonerna har blivit en symbol för kommunen.
  - o Färdigställdes 1997
- Utsiktstornet Saltkaret
  - o Har blivit ett kännsakt landmärke för området

Jakobstad

- Östermalm
  - o En välbevarad områdeshelhet med småhus från återuppbyggnadsperioden till höghus från 1960-talet.
  - o Harmoniska gaturum med olika skala
  - o Ligger i direkt anslutning till den byggda kulturmiljön av riksintresse (RKY) på Kråkholmen
- Affärsbyggnad, Köpmansgatan 8
  - o SOK:s tidigare affärsbyggnad
  - o Planerad av arkitekt Erkki Huttunen
  - o Representerar renodlad funktionalism
- Permo, radhusområde
  - o Tätt placerade låga radhuslängor från 1960-talet
  - o Tre infartsgator med gårdskaraktär, kantade av byggnader.

Vasa

- Sandvikens höghus, radhus och skolan från återuppbyggnadsperioden
  - o Området kompletterar egnahemshusområdena på rutplaneområdet och från återuppbyggnadsperioden.
  - o Byggnaderna är från 1940-60-talen
  - o Flera bostadshöghus planerade av Viljo Revell
  - o Skolbyggnad ritad av Osmo Sipari
- Yrkesinstitutet (nuv. Vamia's Sampo-kampus), Smedsbyvägen 16
  - o Fritt utformat skolkomplex med variation i volym, byggt på 1950-talet på en tallbevuxen liten backe.
  - o En separat idrottshall med bågtak kompletterar byggnaderna
- Gerby ekologiska stadsplan
  - o Stadsdelen Gerby planlades på 1980-90-talen
  - o Planen grundar sig på placeringen av byggandet utgående från landskapsstrukturen
  - o Under ledning av landskapsarkitekt Jorma Panu
- Läroverken på Brändö, komplettering av rky-området
  - o Betydelsefull regional koncentration av läroverksbyggnader
  - o Ett historiskt kontinuum i anslutning till industri-och universitetsbyggnaderna i den byggda kulturmiljön av riksintresse (RKY) på Brändö
  - o Den tidigare folkskolan, yrkesskolan samt de tekniska läroverken står sida vid sida och används fortsatt som undervisningslokaler
  - o Byggnaderna är uppförda från jugendperioden till 1960-talet, en del har genomgått omfattande saneringar på 2000-talet
- Malmögården
  - o Byggnadsgrupp som uppförts tack vare donationer av Vasas fadderort Malmö på 1950-talet, i byggnaderna finns än i denna dag dagvård och hälsovårdsmottagning
- Bostadsområdet Bofinken
  - o Bostadsaktiebolag från 1960-talet, omfattar radhus och egnahemshus, som uppförts åren 1961-62
  - o Till området hör också ett parkområde mitt ibland byggnaderna
- Bostadsområdet Sunnavik
  - o Området är planlagt utgående från en arkitektävling och återspeglar idealet med skogsförorter. Biltrafik och parkeringar är åtskilda från höghusens öppna gårdar. Småhusbebyggelsen är placerad i mycket täta kvarter. Närliggande skogsparker och stränder är gemensamma allmänna områden.

3.4.1 Byggda kulturmiljöer av riksintresse, RKY

Objekten i Museiverkets riksomfattande RKY-inventering har redan i utkast-skedet utmärkts i landskapsplanen. Därför har de lämnats bort från denna utredning.

Flera objekt som representerar det moderna byggnadsarvet och som bedömts vara värdefulla befinner sig ändå inom rky-avgränsningarna. Beskrivningarna av rky-områdena är mycket

komprimerade, och då det gäller vida områden eller tidsmässigt skiktade områden, har huvudvikten lagts vid de historiskt äldre delarna. Oftast är dessa historiska objekt i sig grund för rky-klassificeringen, och det på området belägna moderna byggnadsarvet har inte värdeklassificerats. Sådana är bl.a. kyrkoomgivningarna.

Läsaren får dock en urvattnad bild av Österbottens moderna byggnadsarv, om betydelsefulla objekt lämnas helt ouppmärksammade. Därför finns här nedan listade de RKY-objekt som representerar det moderna byggnadsarvet, samt objekt från tidigare tidsperioder som också innehåller värden som hör samman med det moderna byggnadsarvet, och som åtminstone är värdefulla på landskapsnivå.

- **Fyr- och lotsöar i Kvarkens skärgård**, en del av fyrarna representerar det moderna byggnadsarvet. (Korsholm, Malax, Korsnäs)
- **Rutplaneområdet i Kaskö**
- **Sideby kyrka** (Kristinestad)
- **T1 Åminne danspaviljong** (Malax)
- **Bostadsområdet Kråkholmen**, stadsplan och byggnader, Egil Nordin (Jakobstad)
- **Östanlid sanatorium**, ett gott exempel på de tuberkulossanatorier som byggdes i Finland på 1930-talet. Huvudbyggnaden Ragnar Wessman 1940 – enligt förebild från Alvar Aaltos Pemar sanatorium. (Jakobstad)
- **Jakobstads historiska stadskärna** (Museiverkets objektbeskrivning är skriven utgående från den gamla stadsplan och alla enskilda objekt i beskrivningen är byggda före modernismens genombrott. Inom RKY-områdesavgränsningen finns det en enhetlig byggnadshelhet från modernismens tid, som åtminstone är värdefull på landskapsnivå. *I norra ändan av Storgatan, längs Alholmsgatan och Styrmanngatan uppstod genom nybyggande en enhetlig, nästan samtidigt uppförd kvartersgrupp av rappade stenhus. Byggnadshelheten som avspeglar 1940- och 50-talens modernism och framtidsoptimism, är inte gammal, men mycket enhetlig. Den är intressant också ur den synvinkeln att 1700-talets gatunät ligger till grund för området, varför man kan iaktta skikt från en mycket lång tidsperiod.* (Kulturmiljöprogram för Jakobstads stadskärna). På området finns också det regionalt betydelsefulla Campus Allegro.
- **Kvarnbacken** (Jakobstad), Alvar Aaltos bostadshusobjekt.
- **Stubbens fyrsamhälle**, kombinerad lots- och fyrbyggnad, färdigställd 1954. (Nykarleby)
- **Roparnäs kyrka**, Arno Ruusuvoori, 1960-talet (Vasa)
- **Strömbergs industri- och bostadsområde, Aaltoparken** (Vasa)
- **Brändö sund** (Vasa), innehåller det nya universitetscampuset
- **Mirkas fabriksområde** i Oravais (Vörå)
- **(T2) Terjärv skola** (Kronoby)
- **T1 Rejpelt danspaviljong** (Vörå)

4 SLUTSATSER

På basen av denna utredning kan man konstatera att, det i landskapet Österbotten finns värdefullt modernt byggnadsarv, varav en del är hotat och en del ohotat. Bland objekten finns sådana som till och med kan vara nationellt värdefulla. Den lokala betydelsen för många objekt har redan noterats och uppmärksammats i detaljplaner. Det moderna byggnadsarvet är ändå oftast splittrat, speciellt utanför städerna. En enskild byggnad får ofta inte det värde den förtjänar, miljöns balanserade utvecklande genom att styra arkitekturens volym och formspråk skulle vara mycket nödvändigt. Vid framtida områdes- och byggnadsinventeringar borde man avstå från den tidsmässiga avgränsningen. Genom att inventera och värdeklassificera objekten och områden heltäckande, kan man med

planläggningens metoder befrämja bevarandet byggnadsbestånd av olika ålder och kontinuiteten i den byggda miljön.

Det moderna byggnadsarvet, då det är som bäst, berikar sina användares liv och levandegör vårt lands historiska utvecklingsstadier. I landskapsplanen kan man således uttrycka kontinuitetens betydelse i den byggda kulturmiljön genom att lyfta fram byggnadsarv av olika åldrar.

5 BILAGOR

Objektskorten – de på landskapsnivå värdefulla moderna kulturmiljöerna i Österbotten.

Kartfiler som bifogats till landskapsplanutkastet

Fil i tabellformat, innehållande behandlade objekt och de utvalda objektens värdeklassificering.

6 KÄLLFÖRTECKNING

TRYCKTA KÄLLOR:

Björklund, Guy, Heinonen, Ilmari; Ström Mikael /Staden Jakobstad, 2009: Kulturmiljöprogram för Jakobstads stadskärna.

Hartvik, Pia; Öst, Susanne & Pohjanmaan museo 2010: Hietalahden itäosien inventointiraportti

Heinilä, Maritta / Airix Miljö Ab: Byggnadsinventering i Södra Vallgrunds delgeneralplaneområde i Korsholms kommun

Höglund, Anders / Mustasaaren kunta 2015: Maisema- ja kulttuuriympäristöinventointi Karperön ja Singsbyn kylissä

Höglund, Kaj /Pohjanmaan museo; Lehtisaari, Tiina, Kasi, Liisa / Isonkyrön kunta: Tervajoen osayleiskaava-alue, Rakennettu Ympäristö, Yhteenveto

Jaakkola, Riitta / Närpes Stad: Från kustby till ådal – Närpes kulturmiljöprogram

Jaakkola, Riitta / Malax Kommun 2015: Jungfrudanser och snickarglädje – Malax kulturmiljöprogram

Jaakkola, Riitta / Korsholms kommun 2017: Kvevlax Kulturmiljöinventering

Jungar, Jenny / Ramboll, Larsmo kommun 2015: Revidering och utvidgning av delgeneralplanen för Västerby, uppdatering av byggnadsinventering

Karhunmaa, Tiina / Ramboll: Bosund delgeneralplan, Bilaga 3 Larsmo Bosund Kulturmiljö, Landskapsutredning 2018

Kervinen, Minttu / FCG, Larsmo kommun: Uppdatering av byggnadsinventering för Finnäs

Kervinen, Minttu / FCG, Larsmo kommun: Uppdatering av byggnadsinventering för Fagernäs

Larsmo kommun: Holm detaljplan Bilaga 5 byggnadsinventeringar 2006-2014

Larsmo kommun: Kackur-Sämskar delgeneralplan bilaga 4 - byggnadsinventering 2002

Ramboll, Larsmo kommun: Kvarnbacken detaljplan bilaga 2b byggnadsinventering 2017

Lehtisaari, Tiina / Isonkyrön kunta 2014: Kulttuuriympäristöselvitys – Isonkyrön keskustan osayleiskaava 2014

Länsi-Suomen ympäristökeskus 2008. Pohjanmaan inventointi ÖBO

Mentula, Antti / Länsi-Suomen ympäristökeskus 2005; Suuntaviivoja Pohjanmaan arkkitehtuuri 1900-luvulla

Märijärvi, Juha-Matti /Pöyry: Vanhan Vaasan sairaala, kulttuurihistoriallinen selvitys 2007

Orhanen, Outi: Siunauksen tilat – Pohjalaiset siunauskappelit ja hautaushuoneet 2015 (Maisterintutkielma)

Pietarsaaren kaupunki 2009: Pietarsaaren keskustan kulttuuriympäristöohjelma

Saarela, Tuula; Tommila, Tapani; Pulli, Mirva, Länsi-Suomen ympäristökeskus, Selvitys 1999, Ympäristöministeriö, Alueidenkäytön osasto: Nuorisoseurantatol Länsi-Suomen ympäristökeskuksen alueella

Simola, Tarja, Länsi-Suomen ympäristökeskus, Selvitys 6/1995, Ympäristöministeriö, Alueidenkäytön osasto: Meijerirakennuksia Länsi-Suomen ympäristökeskuksen alueella - Rannikko ja Etelä-Pohjanmaa

Vaasan kaupunkisuunnittelu 2010: Vaasa - kulttuuriympäristöselvitys

Viljanen Rossi, Ruusa & Pohjanmaan museo 2014. Vaasan keskustan osayleiskaava - kooste alueen kulttuurihistoriallisesti arvokkaista kohteista.

Viljanen Rossi, Ruusa 2015: Vähänkyrön kulttuuriympäristöinventointi 2015

Viljanen Rossi, Ruusa / Korsholms kommun 2014: Smedsby kulturmiljöinventering 2014

Widjeskog, J-E, 2004: Närpes Centrum. Från byväg till stadsgata

Öst, Susanne & Pohjanmaan museo 2010. Vaasan modernin arkkitehtuurin inventointi

Öst, Susanne 2014: Vähänkyrön kirkonseudun rakennuskannan inventointitarkistus

ELEKTRONISKA KÄLLOR:

Finlands arkitekturmuseum, arkitekter (på finska). <http://www.mfa.fi/arkkitechdit>

KIOSKI-inventeringsapplikation, Södra Österbottens, Mellersta Österbottens och Österbottens museums användargränssnitt.
<https://www.kulttuuriymparisto.fi/netsovellus/login.aspx>

Museiverket – Byggda kulturmiljöer av riksintresse RKY. <http://www.rky.fi>

Österbottens Förbunds GIS-tjänster
<http://obotnia.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=d29e07d9439641d8b9defe933c0d0bf9>